

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, професора Глух Марини Василівни
на дисертацію Шарандіна Олександра Олександровича
«Фінансово-правовий статус політичних партій»,
представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду
Державного податкового університету
на здобуття ступеня доктора філософії
галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 Право**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дослідження фінансово-правового статусу політичних партій зумовлена їхньою фундаментальною роллю як головного інституту громадянського суспільства, що забезпечує зв'язок між населенням та державною владою. У сучасних умовах трансформації політичних систем постає гостра потреба у чіткому законодавчому розмежуванні публічних та приватних засад їхнього функціонування. Фінансова діяльність партій безпосередньо впливає на рівень політичної конкуренції, прозорість виборчого процесу та якість демократичного представництва, що вимагає глибокого теоретичного осмислення та вдосконалення наявних норм фінансового права.

Особливої ваги це питання набуває у контексті європейської інтеграції та необхідності адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері запобігання корупції. Чинні механізми державного фінансування, надання приватних пожертв, а також контролю за використанням партійних коштів часто демонструють неузгодженість або містять правові прогалини, які дозволяють застосовувати тіньові схеми та олігархічний вплив. Системний науковий аналіз фінансово-правових норм дозволить віднайти оптимальний баланс між свободою діяльності партій та жорстким державним контролем за їхньою фінансовою дисципліною.

Цифрова трансформація суспільних процесів ставить нові виклики перед фінансовим правом, змушуючи переглянути традиційні підходи до звітності політичних сил. Поява віртуальних активів, використання краудфандингових платформ для збору коштів, фінансування цифрових агітаційних кампаній та функціонування онлайн-інструментів прозорості (як-от електронні системи звітування) потребують невідкладного правового врегулювання. Наукове обґрунтування статусу політичних партій як суб'єктів фінансових правовідносин у цифрову епоху є ключовим для побудови надійної архітектури фінансового моніторингу та забезпечення інформаційної культури в політичному середовищі.

Нарешті, актуальність теми суттєво посилюється специфікою функціонування інституту політичних партій в особливих правових режимах, зокрема в умовах воєнного стану та у поствоєнний період відновлення країни. Забезпечення національної безпеки, протидія прихованому фінансуванню з боку держав-агресорів чи деструктивних внутрішніх сил, а також оптимізація бюджетних видатків на підтримку партій вимагають розробки нових, гнучких та

водночас дієвих фінансово-правових механізмів. Результати такого дослідження матимуть не лише теоретичне значення для розвитку науки фінансового права, а й безпосередній практичний вихід для реформування законодавства та зміцнення інституційної спроможності органів контролю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Національної стратегії доходів до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р; Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1805-р.; Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки в частині контролю громадянського суспільства за діяльністю політичних партій, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження. За результатами проведеного дослідження сформовано нові наукові положення, висновки та рекомендації, зокрема:

уперше:

- науково обґрунтовано цілісну систему принципів правового регулювання фінансової діяльності політичних партій, до якої віднесено принципи законності, рівноправності, прозорості та інституційної незалежності, що у своїй взаємодії формують нормативно-ціннісний фундамент забезпечення прозорого обігу партійних коштів, на цій основі розроблено пропозиції щодо їх нормативного закріплення у профільному законодавстві з урахуванням вимог системності, узгодженості та ефективності фінансово-правового регулювання.

- здійснено систематизацію прав і обов'язків політичних партій як самостійних суб'єктів фінансових правовідносин, що дозволило виокремити їх спеціальний фінансово-правовий статус, на цій основі розроблено модель структури та змісту фінансово-правової норми, яка регламентує участь політичних партій у фінансових правовідносинах, із визначенням її елементів та особливостей їх функціонального наповнення з урахуванням публічно-правової природи відповідних відносин.

удосконалено:

- обґрунтування цілісної системи санкцій у механізмі юридичної відповідальності політичних партій як суб'єктів фінансових правовідносин, у межах якої доведено доцільність переходу від фіксованих штрафних санкцій до пропорційних фінансових стягнень, розмір яких корелює з обсягом порушення, зокрема встановлення штрафу у розмірі 100 % від суми незаконного внеску, така модель санкцій підвищує ефективність превентивної функції фінансово-правових норм, забезпечує принципи справедливості, співмірності та невідворотності відповідальності, а також сприяє зміцненню фінансової дисципліни у діяльності політичних партій;

- наукове обґрунтування необхідності посилення фінансово-правових санкцій за порушення встановленого порядку звітування політичних партій шляхом підвищення розміру штрафів до 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, така трансформація санкційного механізму забезпечить реальну дієвість контрольних повноважень Національного агентства з питань

запобігання корупції, підвищить рівень фінансової дисципліни суб'єктів партійного фінансування та сприятиме ефективній реалізації принципів прозорості й підзвітності у сфері обігу партійних коштів.

- теоретико-правове розуміння особливостей правового статусу політичних партій як специфічних суб'єктів фінансових правовідносин, зокрема в частині обґрунтування їх неприбуткової природи, права на володіння, користування та розпорядження матеріальними і фінансовими ресурсами, а також встановлення меж допустимої господарської діяльності. Встановлено, що зазначені елементи статусу перебувають у системній взаємодії та формують цілісну модель правового регулювання, спрямовану на забезпечення прозорості, підзвітності та цільового використання партійних коштів.

дістало подальшого розвитку:

- теоретичне уявлення про політичні партії як багатофункціональні інститути публічного права, які поряд із виконанням функції політичного представництва виступають специфічними суб'єктами фінансових правовідносин. Доведено, що їх фінансова спроможність та прозорість фінансових потоків набувають критичного значення для забезпечення національної консолідації та інституційної стійкості держави в умовах воєнних викликів, що зумовлює необхідність посилення фінансово-правових механізмів контролю та підзвітності;

- науково обґрунтована генеза правового регулювання діяльності політичних партій в Україні, відмінною ознакою якої є не лише виокремлення етапів розвитку, а й розкриття їх причинно-наслідкових взаємозв'язків із урахуванням ключових суспільно-політичних трансформацій, змін законодавства та інституційних реформ, що дозволило системно відтворити еволюцію інституту фінансування політичних партій, визначити закономірності його розвитку та виявити фактори, що впливають на ефективність фінансово-правового регулювання у цій сфері;

- обґрунтування необхідності імплементації європейських принципів прозорості та підзвітності у систему фінансового контролю за діяльністю політичних партій в Україні, що передбачає інтеграцію практик Ради Європи, ЄС та рекомендацій GRECO, ОБСЄ й Венеціанської комісії у національне законодавство та інституційні механізми, із залученням громадянського суспільства та сучасних технологічних рішень для створення ефективної моделі моніторингу, яка знижує ризики політичної корупції та підвищує довіру громадян до демократичних процесів;

- пропозиція щодо удосконалення системи контролю за фінансуванням політичних партій в Україні, яка має базуватися на поєднанні правових, інституційних та технологічних механізмів: створення незалежного органу контролю при ЦВК з автономними повноваженнями щодо перевірки звітів і застосування санкцій; законодавче закріплення лімітів на приватні внески, заборони іноземного фінансування та обов'язкового розкриття інформації про великих донорів; впровадження електронних платформ для подання й аналізу фінансових звітів з відкритим доступом для громадськості; запровадження комплексної системи санкцій та навчальних програм для партій; а також гармонізація українських норм із міжнародними стандартами GRECO,

Венеціанської комісії, ОБСЄ та Ради Європи, що забезпечить прозорість, довіру громадян і розвиток конкурентної демократії.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Постановка мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження є чіткою та відповідає обраній темі. Мета дисертації полягає у комплексному теоретико-правовому та практичному аналізі фінансово-правового статусу політичних партій в Україні, виявленні проблемних аспектів чинного законодавства та практики його застосування, а також у розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення фінансово-правового статусу політичних партій.

Завдання, поставлені у дисертації, загалом виконані. Автором розкрито поняття, сутність та основні ознаки політичних партій як суб'єктів права; проаналізовано генезу правового регулювання політичних партій в Україні; виокремлено принципи фінансування політичних партій та їх роль у забезпеченні демократичних процесів; розкрито особливості нормативно-правового забезпечення фінансово-правового статусу політичних партій в Україні; визначено права та обов'язки політичних партій у фінансовій сфері; охарактеризовано види юридичної відповідальності політичних партій за порушення фінансового законодавства; дано оцінку ефективності державного нагляду та контролю за фінансовою діяльністю політичних партій; встановлено роль громадських організацій як суб'єктів нагляду за фінансовою діяльністю політичних партій; проведено порівняльно-правовий аналіз фінансово-правового статусу політичних партій в Україні та зарубіжних державах.

Структура дисертації відповідає логіці дослідження і дозволяє послідовно розкрити тему. Використані методи наукового пізнання є релевантними поставленим завданням, а висновки роботи впливають із проведеного аналізу. Отже, дисертант продемонстрував належний рівень володіння методологією наукової діяльності, здатність до самостійного наукового пошуку, критичного аналізу правових явищ та формулювання власних теоретичних і практичних висновків.

Теоретичне та практичне значення дисертації Шарандіна О.О. полягає у тому, що сформульовані автором положення й висновки мають вагомий інтерес як для розвитку фінансово-правової науки, так і для вдосконалення правозастосовної практики. Вони можуть стати основою для подальших досліджень у сфері фінансового та податкового права, а також для розробки нових концепцій фінансово-правового регулювання діяльності політичних партій.

Результати дослідження знайшли застосування у науковій сфері – для поглиблення теоретичних підходів до визначення фінансово-правового статусу політичних партій; у правотворчості – для вдосконалення положень чинних нормативно-правових актів та формування ефективної системи регулювання фінансової діяльності партій; у правозастосуванні – для уточнення тлумачення норм законодавства та підвищення ефективності діяльності органів, що здійснюють контроль і протидію фінансовим правопорушенням.

Окреме значення мають результати дисертації для освітнього процесу: вони можуть бути використані при підготовці навчальної літератури з дисциплін «Фінансове право», «Адміністративне право» та інших, а також у створенні навчально-методичних матеріалів. Це сприяє формуванню у студентів сучасного бачення фінансово-правового статусу політичних партій та розвитку їхніх професійних компетентностей.

Таким чином, робота поєднує фундаментальну наукову новизну з практичною корисністю, забезпечуючи можливість її використання у різних сферах – від наукових досліджень і правотворчості до правозастосування та юридичної освіти.

Повнота викладення матеріалів дисертації Шарандіна О.О. засвідчує високий рівень наукової організації роботи. Структура дослідження чітко узгоджена з його предметом, метою та завданнями, що забезпечує логічну послідовність викладу. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів із дев'ятьма підрозділами, висновків та списку використаних джерел (183 позиції на 19 сторінках). Загальний обсяг становить 196 сторінок, з яких основний текст займає 165. Матеріал викладено державною мовою у відповідності до вимог академічного стилю, що забезпечує цілісність і наукову коректність дослідження.

Анотація стисло відображає ключові положення дисертації та містить перелік публікацій, де опубліковано основні результати роботи. Вона представлена українською та англійською мовами, що відповідає сучасним вимогам до наукових досліджень. У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами та планами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено методи та емпіричну базу, а також новизну й практичне значення отриманих результатів. Окремо зазначено апробацію висновків на науково-практичних заходах.

Перший розділ присвячений теоретико-методологічним засадам дослідження фінансово-правового статусу політичних партій. Тут розкрито поняття, сутність і ознаки партій як суб'єктів права, проаналізовано історичний розвиток правового регулювання їхньої діяльності та визначено принципи фінансування. Другий розділ зосереджений на змісті фінансово-правового статусу партій: розглянуто нормативно-правове забезпечення, права й обов'язки у фінансовій сфері, а також види юридичної відповідальності за порушення законодавства.

У третьому розділі автор пропонує шляхи вдосконалення фінансово-правового статусу політичних партій. Особливу увагу приділено ролі громадських організацій як суб'єктів нагляду, здійснено порівняльно-правовий аналіз українського та зарубіжного досвіду, а також розроблено рекомендації щодо підвищення прозорості фінансування та посилення державного контролю. Така структура дозволяє комплексно розкрити тему й забезпечує повноту викладення матеріалу, що відповідає вимогам до такого роду робіт.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Шарандіна Олександра Олександровича на тему «Фінансово-правовий статус політичних партій» є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею. У ході ознайомлення з кваліфікаційною працею та науковими публікаціями здобувача ознак порушення академічної доброчесності не встановлено.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. У цілому позитивно оцінюючи представлену кваліфікаційну працю, маємо нагоду звернути увагу на окремі дискусійні питання, які на мою думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час публічного захисту:

1. Принцип незалежності фінансування, сформульований у висновках як автономія політичних партій від держави, спонсорів чи членів, виглядає занадто категоричним і не враховує реалії сучасної правової системи. Адже фінансова діяльність партій неминуче перебуває у взаємодії з державними механізмами контролю та підтримки, зокрема через систему державного фінансування та обов'язкове звітування перед НАЗК. Тому більш коректним є трактування цього принципу як забезпечення балансу між самостійністю партій у формуванні власного бюджету та законодавчо визначеними обмеженнями й контрольними процедурами, що гарантують прозорість і підзвітність фінансових потоків. Такий підхід дозволяє уникнути суперечності між принципом незалежності та принципом законності, а також узгоджує його з європейськими стандартами фінансування політичних партій.

2. На С. 116 дисертації здобувач слушно акцентує увагу на непропорційності чинних штрафів за фінансові порушення політичних партій, та пропонує встановлення санкцій у розмірі 100% від незаконного внеску. Дана пропозиція потребує більш детального обґрунтування з огляду на принцип співмірності та практику Європейського суду з прав людини. Надмірна суворість може бути сприйнята як обмеження свободи політичної діяльності, що створює ризик порушення демократичних гарантій. Тому можливо доцільно розглянути диференційовану систему санкцій, яка враховуватиме характер порушення та його наслідки, забезпечуючи баланс між превентивною функцією покарання та дотриманням стандартів демократичного процесу.

3. Порівняльний аналіз досвіду Польщі та Німеччини, безперечно, має значну наукову цінність, однак висновки щодо його адаптації в Україні потребують більшої деталізації. Варто враховувати, що рівень інституційної зрілості та політичної культури у цих країнах відрізняється від українських реалій, тому пряме перенесення моделей може бути не завжди ефективним.

Пропозиція створити незалежний орган при Центральній виборчій комісії виглядає перспективною, проте потребує додаткового аналізу щодо його майбутніх повноважень, ресурсного забезпечення та механізмів взаємодії з існуючими інституціями (НАЗК, Рахункова палата, судові органи). Без чіткого визначення компетенції та процедур можливе часткове дублювання функцій або виникнення правових колізій. Тому доцільно було б доповнити висновки більш системним обґрунтуванням можливих моделей інституційної інтеграції та

оцінкою відповідності запропонованих змін міжнародним стандартам GRECO та Венеціанської комісії, що надало б пропозиціям більшої практичної реалізованості.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Шарандіна Олександра Олександровича на тему «Фінансово-правовий статус політичних партій», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне і практичне значення для науки фінансового права, адміністративного права та процесу та правозастосовної практики. За своїм змістом дисертація відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44). З огляду на викладене, Шарандін Олександр Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент, завідувачка кафедри
фінансового та податкового права
Державного податкового університету
кандидат юридичних наук, професор**

Марина ГЛУХ